

O. Kornievskiy – “Volunteer movement: international experience and Ukrainian civic practices” has been analyzed in this research study. On its basis, we created own table with the types of volunteer activities during the Russian-Ukrainian war. The table considers humanitarian projects, environmental projects, as well as cultural and historical initiatives.

The data of the “Eighth National Survey: Adaptation of Ukrainians to the Conditions of War” from the “Rating” Sociological Group were considered. According to it almost 80 % of respondents participate in one way or another in defending the country, including 35 % volunteering, and helping people/military. The article also deals with the study of the International Youth Project of the United Nations Children's Fund (UNICEF) - U-Report, on volunteering during the war. At the request of the United Nations, in December 2014, the company “GfK Ukraine” conducted a nationwide survey of volunteering in Ukraine. According to the survey, 85% believe that the volunteer movement helps to strengthen peace, and 81% tend to consider the volunteer movement a necessary part of civil society. The main activity of volunteers in 2014 was to help the Ukrainian army and the wounded - 70% of volunteers were involved in this kind of activity.

Keywords: volunteer activities, volunteer movement, volunteer, social activity, youth, Russian-Ukrainian war.

Стаття надійшла до редакції / Received 20.05.2022
Прийнята до друку / Accepted 15.06.2022
Унікальність тексту 97 % (Unicheck ID1012198819)
© Котелевець Анастасія Михайлівна, 2022.

DOI : <https://doi.org/10.51706/2707-3076-2022-6-16>
УДК: 37.018.262:371.213.3

Жанна Василівна Петрочко
ORCID iD <https://orcid.org/0000-0002-4413-1243>
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи
Київський університет імені Бориса Грінченка,
м. Київ, Україна
z.petrochko@kubg.edu.ua

Олена Миколаївна Денисюк
ORCID iD <https://orcid.org/0000-0001-5108-8370>
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи
Київський університет імені Бориса Грінченка,
м. Київ, Україна
o.denysiuk@kubg.edu.ua

НАВЧАННЯ ТА ПІДТРИМКА БІОЛОГІЧНИХ СІМЕЙ З ДІТЬМИ: СУЧАСНИЙ ДОСВІД ЧЕСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ ТА УКРАЇНИ

У науковій статті актуалізовано значення навчання та підтримки біологічних сімей з дітьми для забезпечення благополуччя дитини та сім'ї. Здійснено опис кращого досвіду й інновацій щодо підвищення батьківського потенціалу в Чеській Республіці та Україні. Схарактеризовано різні спеціальні навчальні програми в Чеській Республіці, спрямовані на підтримку вразливих сімей з дітьми, зміцнення цінностей сім'ї, висвітлено проєктну діяльність сімейно-громадського центру в м. Острава. Розкрито сутність та особливості впровадження в Україні соціальної послуги «Школа батьківської компетентності». Акцентовано увагу на змісті такої послуги, напрямах підготовки до

її впровадження фахівців соціальної сфери, важливості використання для цього міждисциплінарного підходу.

Ключові слова: біологічна сім'я, батьківська компетентність, соціальна послуги, міждисциплінарна взаємодія, підготовка, фахівці соціальної сфери.

Вступ. Міжнародна практика ще у 60-х роках ХХ століття довела, що соціальна підтримка (соціальні послуги), спрямована на батьків, йде на користь дітям. Відтак, новий формат соціальної роботи із вразливими сім'ями з дітьми в цивілізованих країнах світу передбачає, насамперед, профілактику складних життєвих обставин сім'ї, а не боротьбу з соціальним сирітством як наслідком сімейного неблагополуччя.

У зв'язку з цим вже не перший рік в Україні увага відповідних державних організацій, органів місцевого самоврядування зосереджена на соціальній підтримці біологічної сім'ї, підвищенні її спроможності й потенціалу доглядати і виховувати дитину. Це дозволяє і надалі впевнено впроваджувати: концепцію партнерства із сім'єю через формування сімейних цінностей, засади усвідомленого батьківства, нові й цікаві форми та методи підтримки сімей, які опинилися у складних життєвих обставинах. У сукупності усе зазначене значною мірою досягається за допомогою впровадження сімейно орієнтованого підходу в соціальній роботі.

Сімейно орієнтований підхід передбачає «об'єднання можливостей працівників соціальної сфери і громадськості для запровадження на партнерській основі комплексу інтегрованих послуг, спрямованих на соціалізацію дітей, забезпечення їх потреб, зміцнення інституту сім'ї, формування засад відповідального батьківства» (Кияниця & Петрочко, 2017, с. 22). Базовим завданням такого підходу є гарантування права дитини на безпеку, стабільність і постійність перебування в її біологічній сім'ї шляхом надання родинам різних соціальних послуг для належного виконання ними своїх обов'язків щодо догляду за дітьми і їх захисту.

Вагомі здобутки в сімейно орієнтованій роботі з сім'ями з дітьми мають міжнародні та українські громадські організації «Партнерство «Кожній дитині», «Благополуччя дітей», «Надія і житло для дітей», Українська мережа «За права

дітей», традиційно низку проектів щодо цього підтримує ЮНІСЕФ, Світовий банк та інші організації.

Проблема навчання та підтримка сімей з дітьми у дослідницькому аспекті теж не втрачає своєї актуальності. Вона залишається предметом наукових розвідок українських дослідників (О. Бойко, Н. Горішної, К. Дубич, Л. Кальченко, З. Кияниці, В. Петровича, І. Титаренко, Л. Петушкової, С. Чернети та інших), а також чеських (М. Majer; Н. Peciņa, 2018; J. Gleeson and all, 2016).

Зокрема, науковцями висловлюється думка, що ідея збереження сім'ї як основного інституту успішної, позитивної соціалізації дитини повинна стати найважливішою частиною загальнонаціональної ідеї, спроможної консолідувати суспільство, стимулювати його відродження (Кияниця & Петрочко, 2017, с. 20).

Об'єктом соціальної політики і соціальної роботи називає актуальні проблеми сім'ї К. Дубич (2022). Автор визначає такі напрями соціальної роботи з українськими сім'ями, як: соціально-економічний, психологічний, освітній та медіація. При цьому обумовлює, що освітній напрям забезпечує соціальну допомогу та підтримку у навчанні та вихованні, а сучасна соціально-психологічна підтримка сім'ї відбувається із забезпеченням відновлення позитивного мікроклімату між її членами, особливо в період сімейних криз (с. 7).

Дослідниця Л. Кальченко (2021) визначає відповідальне батьківство одним із найважливіших аспектів цільового конструкту системи соціально-педагогічної роботи щодо превенції соціального сирітства. На думку автора, така якість батьківства забезпечується, зокрема, через створення освітніх, культурно-виховних умов, а також організацію міжвідомчої і міжсекторної взаємодії суб'єктів громади щодо підтримки молодих сімей, батьків та формування у них батьківської компетентності (с. 167–168).

Питання компетентності батьків вивчає К. Іващенко (2022). Автор, зокрема, стверджує, що абілітаційна компетентність дозволяє батькам здійснювати якісний догляд за дитиною, ефективно вибудовувати процес її розвитку, проводити корекційні заходи з урахуванням особливостей її здоров'я, вікових особливостей та особливостей її особистості (с. 1). У свою чергу О. Бойко (2020) вирізняє навчальні тренінги та інші освітні форми роботи з батьками, які виховують дітей з інвалідністю, як ефективні поміж інших форм роботи (с. 19). В. Кротенко та Г. Найдьонова (2020) доводять ефективність використання різних варіантів метафор у процесі консультування батьків психологами та соціальними педагогами (с. 172). Окрім цього, доцільно використовувати інформаційно-комунікаційні технології в роботі з батьками, дотримуватись етичних принципів (Denysiuk O. та ін., 2021).

Проблеми навчання батьків, їх соціальної підтримки червоною ниткою простежуються у новій колективній монографії за редакцією В. Петровича та С. Чернети «Соціальна робота з сім'ями: теорії, моделі, ефективні практики» (2021). На сучасних тенденціях розвитку соціальної роботи та підготовки соціальних працівників наголошує Н. Горішна (2017). Дослідниця виокремлює міждисциплінарний підхід у підготовці соціальних працівників до впровадження нових соціальних послуг, в т. ч. сім'ям з дітьми.

Враховуючи актуальність проблеми, не втрачає своєї ваги необхідність постійного вивчення й аналізу сучасного міжнародного й вітчизняного досвіду соціальної роботи з сім'ями з дітьми, щоб забезпечити безперервний розвиток й удосконалення діяльності у зазначеному напрямі.

Мета статті: описати і проаналізувати сучасні інновації навчання та підтримки біологічних сімей з дітьми на прикладі Чеської Республіки та України.

У статті застосовані такі **методи** дослідження: порівняльний і системний аналіз, міждисциплінарний аналіз, узагальнення, метод прогнозування.

У статті використано матеріали, напрацьовані у рамках проєкту на замовлення

Мінсоцполітики України і фінансової підтримки Світового банку «Реформування закладів інституційного догляду та виховання дітей у Тернопільській області», 2020–2021 рр. (Ж. Петрочко – експерт Проєкту з навчальної діяльності), а також матеріали, зібрані під час науково-педагогічного стажування О. Денисюк в Чеській Республіці у 2022 р. за програмою академічної мобільності Еразмус+ (Erasmus Credit mobility project KA107/2019).

Міжнародний досвід щедрий цікавими прикладами соціальної роботи у напрямі підтримки біологічних сімей з дітьми. Зокрема, неодноразово привертав увагу теоретиків і практиків соціальної роботи досвід Швеції щодо запровадження програми активної підтримки батьків, спрямованої на забезпечення права сім'ї бути відповідальною за виховання дітей. Така програма ґрунтується на концептуальній позиції, що сім'ї починають усвідомлювати свою відповідальність завдяки знанням, умінням та батьківським навичкам, які формуються шляхом продуманої системної роботи в громадах. Відповідно до програми основними формами та роботи з сім'ями є різноманітні клубні об'єднання (тих, хто очікує народження дитини, виховує дитину перших років життя, дошкільнят, першокласників та молодших школярів, підлітків) та об'єднання сімей за інтересами (туристи, філателісти, любителі футболу тощо). Зміст діяльності таких об'єднань – навчання батьківства, розуміння потреб дитини та застосування форм взаємодії з дитиною (Кияниця & Петрочко, 2017, с. 23).

Важливо наголосити, що вищезазначена програма базується на ряді принципів, особливий інтерес серед яких становлять принципи «для всіх», «знання», «співпраця». Зокрема, принцип «для всіх» передбачає надання соціальних послуг усім сім'ям, а не тільки тим, які перебувають у складних життєвих обставинах, бо зосередження уваги тільки на проблемних сім'ях створює помилкове враження, що здорова сім'я не є цінністю суспільства. Принцип «знання» має на меті формування на кожному заході з сім'єю нових умінь щодо батьківства, сімейних стосунків, соціальних контактів. Принцип «співпраця» акцентує увагу на міждисциплінарній взаємодії,

командній роботі з питань навчання сімей, вирішення їх проблем, соціального супроводу.

Беручи до уваги досвід інших країн, у цій статті увага сконцентрована на сучасному досвіді навчання та підтримки сімей з дітьми в Чеській Республіці.

Чеська Республіка. У країні існують різноманітні спеціальні програми, які спрямовані на підтримку вразливих сімей, батьків, які виховують дітей з інвалідністю, сімей з дітьми, які перебувають у складних життєвих обставинах. Фахівцями здійснюється пошук нових підходів щодо формування батьківської компетентності, створення безпечного середовища для розвитку та натхнення батьків, організуються групи самопідтримки та взаємодопомоги «Батьки допомагають батькам». Популярними для батьків залишаються тренінгові програми за Томасом Гордоном «Тренінг ефективності батьків», які базуються на принципах співпраці в сім'ї та демократичному підході.

У Празі функціонує організація «Академія батьківства», що була створена для батьків, які шукають допомоги у вихованні дітей та налагодженні сімейних стосунків. Колектив Академії включає психологів, психотерапевтів, педагогів та соціальних працівників, що дає можливість комплексно підходити до вирішення проблеми відповідно до життєвої історії, потреб і запитів конкретної сім'ї. Ключовою ідеєю діяльності Академії є не лише освітній компонент, а й надання підтримки кожній окремій сім'ї, враховуючи її унікальність та самобутність. Фахівцями «Академії батьківства» розроблено авторські курси і семінари для батьків, які постійно удосконалюються відповідно до запитів слухачів та викликів сучасності.

Фахівці Академії систематично проводять індивідуальні консультації, відповідають на запитання в консультаційному центрі для батьків, публікують експертні висновки щодо виховання дітей, спілкування та стосунків у сім'ї в науково-популярних виданнях, книгах для батьків.

Організація пропонує як очні зустрічі, так і зустрічі онлайн. Послуги надаються на платній і на безоплатній основі і користуються великою популярністю. Батьків приваблює цікавий формат проведення, аналіз реальних ситуацій, невелика

кількість учасників з довірливою атмосферою, поступове ускладнення тем, можливість їх розширювати та поглиблювати, доступна та корисна інформація на сайті. Навчальні заняття (курси) можна відвідувати одному з батьків або приходити разом.

Так, для батьків пропонують один базовий вечірній або денний курс «Самостійна та щаслива дитина». Основні теми курсу: як встановити гнучкі та тверді кордони; як виховати у дітей самостійність та відповідальність; як і чим підтримати впевненість у собі та почуття власної гідності ваших дітей; як відрізнити власні потреби від потреб дітей; як виховати щасливу дитину; як виховати доньку жінкою, а сина – чоловіком.

Під час проходження такого курсу, батьки зможуть отримати інструменти вдосконалення себе як батька/матері, можливість по-іншому подивитися на свою сім'ю. Окремий модуль присвячений темам, які пропонують самі батьки. За потреби ці теми можуть бути розглянуті в групі або опрацьовуватись індивідуально. Серед найбільш актуальних тем, які вирішувались на курсах або консультативному центрі, – стосунки в сім'ї, виховання підлітків, ігри дітей, виховання в розлученій сім'ї, адаптація дитини до школи, навчання в умовах COVID-19. Останнім часом збільшилась кількість запитів від чеських батьків стосовно того, як розповідати дітям про війну, яка відбувається в Україні.

Частиною підтримки сім'ї дитини є серія освітніх курсів для батьків та подружжя, організованих ProFamilia на базі приватних дошкільних закладів та початкової школи сімейного типу (Parentes), яка заснована на активному співробітництві сім'ї та школи у вихованні дітей. Лекторами курсу є фахівці, які пройшли спеціальну підготовку та запрошені гості із зарубіжних спеціалізованих організацій, орієнтованих на сім'ю.

Курси відбуваються в інтерактивній формі шляхом обговорення конкретних моделей ситуацій з життя. Важливою умовою є участь обох батьків. Так, курс «Перші кроки» призначений для батьків дітей до 3–4 років, але може бути рекомендований будь-якій родині, яка виховує хоча б одну дитину віком до 10 років. Курс проходить у формі восьми безкоштовних

зустрічей, кожна з яких присвячена певній темі: ключові аспекти розвитку дитини; сімейне середовище; темперамент та спадковість; спілкування між чоловіком та дружиною; стосунки між братами і сестрами; значення гри в житті дитини; розвиток дисципліни та волі.

Наступний курс має назву «Перші літери», він розроблений для батьків дітей 5–8 років. Тематичні напрями курсу: особливості розвитку дитини в молодшому шкільному віці; виховання і характер дитини; використання авторитету; вплив друзів та родичів; роль дозвілля та вплив телебачення; релігійна освіта; конкуренція між братами та сестрами; сексуальне виховання.

Пропонуючи різноманітні теми курсів, організатори прагнуть сформувати у батьків не лише усвідомлення своєї унікальної ролі у вихованні, а й потребу в покращенні подружнього життя. Зокрема, курс «Подружнє кохання» включає п'ять найбільш важливих аспектів подружніх стосунків: любов та вірність; людська сексуальність; спілкування; сім'я та робота; сімейне життя. Сімейні пари, які проходять курс, зустрічаються в дружньому середовищі та разом знаходять способи покращити свою особистість і, таким чином, підвищити якість стосунків.

При Центрах сімейної та соціальної допомоги для батьків пропонуються Курси ефективного виховання. Вони містять вісім тем та спрямовані на засвоєння основних принципів ефективного виховання та їх застосування в практичному сімейному житті. Група складається з 12–15 осіб, які збираються на регулярні заняття.

Організатори також можуть запропонувати інтенсивну версію Курсу вихідного дня чи можливість догляду за дітьми під час навчання на ранковому курсі або вечірній курс, який не передбачає догляду за дітьми. Тренер презентує теоретичний матеріал у вигляді міні-лекції та на великій кількості практичних прикладів та моделювання ситуацій з життя сімей, пояснює батькам принципи виховання, які будуються на співробітництві та повазі між батьками і дітьми. Для закріплення отриманої інформації, батьки отримують робочі листи та ідеї для домашнього завдання. Курс відбувається в закритій групі у формі емпіричних ігор, моделювання ситуацій, практичних занять та дискусій. Окремі теми

курсу: ключові складові ефективного виховання; розвиток впевненості батьків в собі; сімейна атмосфера, розстановки братів та сестер; розуміння провини дітей, шляхи вирішення проблеми; заохочення – формування у дитини впевненості в собі; спілкування – як слухати дитину, щоб ми її зрозуміли; спілкування – як говорити з дітьми, щоб нас слухали; природні та логічні наслідки поведінки – шлях до незалежності; дисципліна, сімейні правила, сімейні поради.

За необхідністю Курс «Ефективне батьківство» можна замовити для проведення в тій чи іншій організації. Також розроблено курс для тренерів, які можуть проводити вищезазначений курс.

Існує низка програм, метою яких є підтримка та розвиток всіх сімей, забезпечення їм безпечного, дружнього середовища. Такі програми реалізуються як державними, так і недержавними організаціями, за підтримки Міністерства праці та соціальних справ, Європейського Союзу, приватних осіб. Так, наприклад, центр для сім'ї Jablíčko в Яблонець-над-Нисою (раніше називався Материнський центр Jablíčko) був заснований з метою запропонувати дітям і матерям, які перебувають у декретній відпустці, активне дозвілля. Щоранку в будні працює безкоштовний клуб Jablíčko, який включає в себе безкоштовну ігрову кімнату для малечі.

Деякі дні в клубі Jablíčko також включають інші програми, такі як вправи, роботи для матерів, лекції та регулярний п'ятничний музично-мистецький гурток. Ранкові лекції розраховані на мам, яким не вистачає місця та часу для ознайомлення з різними проблемами та новинами не лише у сфері виховання дітей, а й харчування, безпеки, фінансів, бізнесу та багато іншого. Актуальна програма лекцій розміщується в місячній програмі на сайті або у друкованому вигляді. Під час навчання мам, діти граються з вихователем. Центром організуються післяобідні гуртки та поїздки для всієї сім'ї, дітей дошкільного віку, а також для їхніх бабусів та дідусів з метою налагодження ефективної взаємодії та співробітництва між членами сім'ї. У другій половині дня, окрім хобі та освітніх груп

для дітей та батьків, також проводяться бесіди, семінари, майстер-класи тощо.

Особливу увагу привертає діяльність сімейно-громадського центру РКС «Chaloupka» (Rodinne a komunitni centrum Chaloupka, Ostrava) – (далі – Центр). Зокрема, робота з сім'ями з дітьми тут спрямована на: зміцнення сімейних цінностей та взаємостосунків між поколіннями, посилення батьківської, материнської ролі в суспільстві, сприяння правовому захисту сім'ї, материнства та рівних можливостей для всіх. Важлива увага у Центрі приділяється: пропагуванню здорового способу життя кожного члена сім'ї у здоровому середовищі; забезпеченню гармонії між роботою та сімейним життям; підтримці сучасного мультикультурного середовища; участі у громадських заходах для сімей в регіоні, країні.

У програмі роботи Центру передбачено ряд «регулярних» заходів, надання різних соціальних послуг. Це соціальна допомога сім'ям у складних життєвих обставинах, консультування, проведення занять для батьків з дітьми під керівництвом фахівців, ігрова діяльність дітей, альтернативний сімейний догляд, робота дитячих груп за методикою Марії Монтессорі, репетиторство для дітей з неблагополучних родин, йога, вправи для вагітних, спорт для батьків з дітьми, заняття музикою, танцями, малювання тощо.

Центр також пропонує для громади мікрорайону та всіх бажаючих «нерегулярні заходи», такі як перебування батьків з дітьми на вихідних, екскурсії, культурні, освітні та спортивні заходи. Важливою частиною роботи Центру є підтримка та альтернативне навчання для матерів, які перебувають у декретній відпустці. Така діяльність підвищує самооцінку жінок, дозволяє оволодівати новими вміннями та навичками, бути конкурентоспроможними на ринку праці.

Велика увага в Центрі приділяється проектній діяльності різного рівня. Більшість проектів спрямована на підтримку родин міста, забезпечення їх згуртованості шляхом надання профілактичних послуг, зміцнення батьківської компетентності, покращення сімейних стосунків та попередження негативних проявів у сім'ї. Так,

серед проектів, які підтримуються містом Острава, заслуговує на вивчення проект «Люди в біді». Реалізуючи цей проект, сімейно-громадський центр організує та координує освітні заходи для дорослих та дозвілля для дітей, залучає волонтерів до роботи з дітьми.

Україна. Щороку Україна збагачує свій досвід соціальної роботи з сім'ями з дітьми. Так, цінний й продуктивний досвід підтримки батьків, підвищення їх потенціалу щодо догляду та виховання дітей організація «Партнерство «Кожній дитині»» направила упродовж 2020-2021 років у рамках проекту «Реформування закладів інституційного догляду та виховання дітей у Тернопільській області». Зокрема, відповідно до завдань проектної діяльності було обґрунтовано і впроваджено соціальну послугу «Школа батьківської компетентності» (далі – ШБК).

Така послуга спрямована на розвиток компетентностей відповідального батьківства. Пріоритетною групою ШБК є батьки, які виховують дітей віком до 14 років, а також особи, які готуються до батьківства і які належать до вразливих груп населення чи перебувають у складних життєвих обставинах (далі – СЖО).

Метою ШБК є сприяння у подоланні негативних наслідків СЖО або уникнення ризиків СЖО через посилення батьківського потенціалу й здобуття необхідних батьківських компетенцій щодо догляду, виховання й розвитку дитини. Серед завдань такої послуги: сформувати навички, необхідні для підтримки дружніх і довірливих стосунків між батьками та дітьми; сформувати у батьків розуміння неприпустимості насильства й жорстокого поводження щодо дітей; створити мережу соціальної підтримки батьків та осіб, які готуються до батьківства.

Відповідно до мети та завдань послуга ШБК надається за трьома основними напрямками: тренінгові заняття для батьків та створення групи самопомогі; терапевтичні та розвиваючі заняття для дітей; індивідуальні консультації для батьків. Загалом послуга передбачає: проведення 12 групових тренінгових занять для осіб/батьків за програмою «Батьківство в радість», 12 розвиваючих чи корекційних групових занять для дітей, а також організацію та

створення мережі соціальної підтримки й груп батьківської самопомоги у громаді. Послуга надається протягом трьох місяців згідно зі зверненням осіб/батьків або направленням структурного підрозділу з питань соціального захисту населення, фахівця із соціальної роботи. Склад навчальної групи – максимум до 20 осіб/батьків та їхніх дітей.

ШБК функціонує в рамках Державного стандарту соціальної послуги профілактики. Її зміст – комплексний, а саме: оцінка потенціалу особи/сім'ї, визначення їх ресурсів та сильних сторін, складання індивідуального плану надання послуги спільно з особою/сім'єю; проведення занять для батьків і дітей; психологічна підтримка для осіб/батьків щодо підвищення їхньої самооцінки, побудови й розвитку позитивних взаємостосунків в сім'ї, процесу планування змін тощо; індивідуальні консультації для батьків щодо виховання дітей, вікових особливостей їх розвитку, спілкування з дітьми, проблем їх поведінки, навчання у школі, стосунків з однолітками тощо; сімейні консультації для подружжя чи батьків з дітьми щодо згуртування сім'ї, попередження та подолання конфліктних ситуацій тощо; допомога в організації та створенні мережі соціальної підтримки й груп батьківської самопомоги в громаді; відвідування засідань міждисциплінарної команди з ведення випадку сімей СЖО, які направлені структурним підрозділом з питань соціального захисту населення/ФСР для отримання послуги. Виконання вищезазначених завдань у повному обсязі сприяє чітка специфікація послуги, розроблена експертами Проєкту.

Важливо відзначити, що соціальна послуга ШБК надається у громаді в обладнаному приміщенні, де є можливість проводити групову та індивідуальну роботу з батьками та дітьми (дошкільні заклади, школи, ЦНСП, бібліотеки, будинки культури тощо). Приміщення має бути розташоване у зручному місці в громаді для доїзду осіб/сім'ей з дітьми. Така послуга може надаватися у будні дні після закінчення робочого часу батьків або у вихідні.

Для впровадження послуги необхідно належним чином підготувати до цього фахівців. Так, до участі в таких навчальних заходах

запрошуються представники територіальних громад, які працюють у соціальній сфері державного чи недержавного сектору (наприклад, у центрах соціальних служб, центрах надання соціальних послуг, закладах з розвитку дитини, реабілітаційних центрах, школах, дошкільних чи позашкільних навчальних закладах, бібліотеках, громадських організаціях, благодійних фондах, інклюзивно-ресурсних центрах, інтернатних закладах, ФОП тощо), мають досвід проведення навчання для дорослих чи дітей та в майбутньому бажають стати надавачами соціальних послуг для сімей з дітьми.

Зокрема, у рамках проєкту в Тернопільській області упродовж 2020 року до навчання були запрошені фахівців соціальної сфери з 10 територіальних громад: Байковецької, Бережанської, Великогаївської, Заводської, Мельнице-Подільської, Нараївської, Теремовлянської, Тернопільської, Черніховецької (Збараської) та Шумської, а у 2021 році – з Тернопільської Бережанської, Теремовлянської, Великоберезовицької та Збараської територіальних громад. Кожна громада провела внутрішній конкурсний відбір та рекомендувала для участі в програмі підготовки 3-5 фахівців.

Підготовка здійснювалася в два етапи: I етап: навчальний – участь в 6 онлайн семінарах та очна участь у 3-денному тренінгу (заняття проводили кваліфіковані експерти та досвідчені тренери Партнерства «Кожній дитині»); II етап: практичний – самостійне проведення тренінгових занять для однієї групи батьків та дітей, за дистанційної підтримки супервізора. Даний етап підготовки передбачав паралельну роботу 2-х фахівців: один – проводить заняття для батьків, другий – для дітей.

Учасникам (фахівцям соціальної сфери) було запропоновано онлайн семінари за наступними темами: «Основні складові Програми «Батьківство в радість» та сутність послуги ШБК», «Особливості розвитку дітей на різних етапах дорослішання», «Спілкування, яке робить життя кращим», «Управління стресом та гнівом або життя за межею шкідливості», «Дисципліна: закладаємо основи», «Інтерактивні форми та методи роботи. Складові успішного тренінгу». Під час тренінгу учасники навчання обговорили

специфіку роботи з цільовою групою отримувачів послуги «Школа батьківської компетентності», відпрацювати навички проведення тренінгових занять для батьків та розвиваючих занять для дітей за модулями: «Розуміння стресу», «Управління стресом», «Управління гнівом», «Спілкування: вчимося без слів розуміти дитину», «Спілкування: вчимося слухати і чути дитину», «Спілкування: вчимося розмовляти з дитиною», «Розвиток дитини: основи», «Дисципліна: закладаємо основи», «Дисципліна: батьківська скарбничка», «Дисципліна: вчимося долати проблемну поведінку».

За результатами проведеної роботи щонайменше троє спеціалістів з кожної територіальної громади пройшли курс навчання тренерській майстерності за програмою «Батьківство в радість» і отримали відповідні сертифікати. В усіх пілотних громадах створено групи батьків, які, починаючи з листопада 2021 року, розпочали навчання в «Школі батьківської компетентності», відбувається організаційне та юридичне оформлення зазначеної послуги, визначення джерел фінансування.

Варто наголосити, що заняття для підготовки надавачів комплексної соціально-профілактичної послуги «Школа батьківської компетентності» були особливо важливі для новостворених громад, де продовжується становлення управлінських органів, соціальної інфраструктури, напрацьовуються оптимальні моделі надання соціальних послуг з урахуванням особливостей громад.

Висновки. Для удосконалення діяльності щодо підвищення батьківського потенціалу, підтримки сімей з дітьми нині, як ніколи, важливо вивчати й використовувати кращий міжнародний досвід аналогічної роботи, зокрема досвід країн Європейського Союзу.

Аналіз міжнародного і вітчизняного досвіду засвідчує, що проблема навчання та підтримки біологічних сімей з дітьми не лише не втрачає своєї актуальності крізь призму років, зміни соціально-економічних умов, а й набуває нового змісту й технологічних відтінків. Акцент в Україні і

Чеській Республіці на сімейно орієнтованому підході в соціальній роботі дозволяє уникати наслідків сімейного благополуччя, поширення явища соціального сирітства.

Навчання батьків з питань догляду, виховання і розвитку дитини, їхня всіляка підтримки – невід’ємні складники мети надання сучасних соціальних послуг для сімей з дітьми в обох країнах. Спільним змістом навчальних занять для біологічних сімей в Україні і Чеській Республіці є: безпека та благополуччя дитини, її розвиток, особливості спілкування з дитиною, зміцнення сімейних цінностей та взаємостосунків між поколіннями, сприяння правовому захисту сім’ї, материнства та рівних можливостей для всіх, пропагування здорового способу життя кожного члена сім’ї у здоровому середовищі, забезпечення гармонії між роботою та сімейним життям, участь сімей у громадських заходах у регіоні, країні тощо.

Успішність впровадження соціальних послуг сім’ям з дітьми, інших заходів залежить від підготовленості до них фахівців соціальної сфери. Під час впровадження сучасних соціальних послуг, спрямованих на навчання батьків, увага в Україні і Чеській Республіці зосереджується на міждисциплінарній взаємодії, співпраці родини з різними фахівцями соціальної сфери, активізації громади у підтримці біологічних сімей з дітьми. Це є важливим чинником, що забезпечує успішність такої діяльності в найкращих інтересах дитини відповідно до міжнародних стандартів.

Перспективами дослідження може бути: подальше розроблення і систематизація програмно-методичних матеріалів із навчання батьків з метою підвищення їх батьківської компетентності, в т. ч. онлайн-програм; удосконалення змісту підготовки відповідно до викликів кризових ситуацій, зокрема воєнного стану; удосконалення механізмів і методів підготовки фахівців соціальної сфери до роботи з біологічними сім’ями з дітьми, збагачення їх батьківського потенціалу.

Література

Белкіна-Ковальчук О. Сімейне неблагополуччя та його наслідки: соціально-педагогічний аспект. *Ввічливість. Humanitas*, 2021. № 3. С. 17–24. DOI : <https://doi.org/10.32782/humanitas/2021.3.3>

- Бойко О. Технології соціальної роботи в школі з сім'ями, які виховують дитину з інвалідністю. *Психолого-педагогічні проблеми сучасної школи*, 2020. Вип. 1(3). Ч. 1. С. 15–22.
- Горішна Н. Сучасні тенденції розвитку соціальної роботи та підготовки соціальних працівників, *Social Work and Education*, 2017. № 4 (2). С. 8–22.
- Дубич К. Актуальні проблеми сім'ї як об'єкта соціальної політики та соціальної роботи. Ввічливість. *Humanitas*, 2022. № 6. С. 3–9. DOI : <https://doi.org/10.32782/humanitas/2021.6.1>
- Іващенко К. Абiлітаційна компетентність батьків дітей з особливими освітніми потребами: змістовий аспект. *Ввічливість. Humanitas*, 2022. № 6. С. 10–15. DOI : <https://doi.org/10.32782/humanitas/2021.6.2>
- Кальченко Л. В. Змістовна характеристика цільового компоненту системи соціально-педагогічної роботи з превенції соціального сирітства у територіальній громаді міста. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*, 2021. Вип. 7 (338). С. 158–174. DOI : [https://doi.org/10.12958/2227-2844-2020-7\(338\)-158-174](https://doi.org/10.12958/2227-2844-2020-7(338)-158-174)
- Кияниця З., Петрочко Ж. Соціальна робота з вразливими сім'ями з дітьми. Київ: ОБНОВА КОМПАНІ, 2017. Ч. 1. 256 с.
- Кротенко В. І., Найдьонова Г. О. Метафора як метод консультативної роботи психологів та соціальних педагогів з батьками. *Науковий журнал Хортицької національної академії. Scientific Journal of Khortytsia National Academy. (Серія: Педагогіка. Соціальна робота) : наук. журн. / [редкол. : В. В. Нечипоренко (голов. ред.) та ін.]. Запоріжжя : Вид-во комунального закладу вищої освіти «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради*, 2020. Вип. 1(2). С. 172–180. DOI : <https://doi.org/10.51706/2707-3076-2020-2-18>
- Сидорук І., Корпач Н. Соціально-педагогічна підтримка батьків дітей з інвалідністю. *Ввічливість. Humanitas*, 2022. № 5. С. 75–81. DOI : <https://doi.org/10.32782/humanitas/2021.5.11>
- Соціальна послуга «Школа батьківської компетентності». Звіт № 6 щодо реалізації проєкту «Розробка і впровадження регіонального плану стосовно збільшення обсягів надання послуг з догляду на сімейній основі (реформування закладів інституційного догляду та виховання дітей у Тернопільській області), 2020. Офіційний сайт Мінсоцполітики України. URL : <https://www.msp.gov.ua/files/deinst/zvity/%D0%97%D0%B2%D1%96%D1%82%206.pdf> (Дата перегляду 24.05.2022 р.).
- Соціальна робота з сім'ями: теорії, моделі, ефективні практики: колективна монографія / За ред. В. Петровича, С. Чернети. Луцьк : ФОП Гадяк Ж. В., друкарня «Волиньполіграф», 2021. 342 с.
- Denysiuk O., Lohvytska L., Martovytska N., Petrochko Z. Ethical Aspects of ICT Usage in Intercommunion with Parents of Preschoolers with Special Educational Needs. Sn E. Smirnova-Trybulska (Ed.) *E-learning in Covid-19 Pandemic Time "E-Learning"*, 2021. vol. 13, Katowice-Cieszyn, pp. 220–225.
- Gleeson, James P., Hsieh, Chang-ming; Cryer-Coupet, Qiana. Social support, family competence and informal kinship caregiver parenting stress: *The mediating and moderating effects of family resources. Children and Youth Services Review*, 2016. 67. pp. 32–42.
- Jablíčko – centrum pro rodinu z.s. URL : <http://www.centrumjablicko.cz/>
- Majer, Michal; Pečinka, Hynek. Hledání nejlepšího zájmu dítěte pohledem právním i sociálním. *RoLi - Rodinné listy*. Wolters Kluwer, 2018, č. 8, s. 14.
- Rodinne a komunitni centrum Chaloupka Ostrava. URL : <https://www.rcchaloupka.cz/>

References

- Bielkina-Kovalchuk, O. (2021). Family unhappiness and its consequences: socio-pedagogical aspect. *Humanitas*, Vol. 3, 17–24. <https://doi.org/10.32782/humanitas/2021.3.3> (ukr).
- Boiko, O. Social work technologies at school with families raising a child with a disability. *Psychological and Pedagogical Problems of the Modern School*. 2020. Vol. 1(3), 15–22 (ukr).
- Horishna, N. (2017). Current trends in the development of social work and training of social workers. *Social Work and Education*, Vol. 4, No. 2, 8–22 (ukr).

- Dubych, K. (2022). Current issues of the family as an object of social policy and social work. *Humanitas*, No 6. 3–9. <https://doi.org/10.32782/humanitas/2021.6.1> (ukr).
- Ivashchenko, K. (2022). Habilitation competence of parents of children with special educational needs: content aspect. *Humanitas*, No 6. 10–15. <https://doi.org/10.32782/humanitas/2021.6.2> (ukr).
- Kalchenko, L. (2021). Substantive characteristics of the target component of the system of socio-pedagogical work on the prevention of social orphanhood in the territorial community of cities. *Bulletin of Taras Shevchenko National University of Luhansk. Pedagogical sciences*. No 7 (338), 154–174. [https://doi.org/10.12958/2227-2844-2020-7\(338\)-158-174](https://doi.org/10.12958/2227-2844-2020-7(338)-158-174) (ukr).
- Krotenko, V. I. Naidionova, H. O. (2020). Metaphor as a method of consultative work of psychologists and social teachers with parents. *Scientific Journal of Khortytsia National Academy. (Series: Pedagogy. Social Work)*. Publishing house of the Municipal Institution of Higher Education. Khortytsia National Educational Rehabilitation Academy of Zaporizhzhia Regional Council. Iss. 1(2). 172–180 <https://doi.org/10.51706/2707-3076-2020-2-18> (ukr).
- Kyianytsia, Z., Petrochko, Zh. (2017). Social work with vulnerable families with children. Part 1 : COMPANY RENOVATION (ukr).
- Sydoruk, I., & Korpach, N. (2022). Socio-pedagogical support for parents of children with disabilities. *Humanitas*, No 5. 75–81. <https://doi.org/10.32782/humanitas/2021.5.11>(ukr).
- Social service "School of parental competence". Report № 6 on the implementation of the project "Development and implementation of a regional plan to increase the provision of family-based care services (reform of institutional care and education of children in Ternopil region). (2020). Official site of the Ministry of Social Policy of Ukraine. <https://www.msp.gov.ua/files/deinst/zvity/%D0%97%D0%B2%D1%96%D1%82%206.pdf> (ukr).
- Petrovycha, V. & Chernety, S. (Eds.) (2021). Social work with families: theories, models, effective practices. Collective monograph. Lesya Ukrainka Volyn National University : Entrepreneur Hadiak Zh. V., Printing House «Volynpolygraph» (ukr).
- Denysiuk O., Lohvytska L., Martovytska N. & Petrochko Z. (2021). Ethical Aspects of ICT Usage in Intercommunion with Parents of Preschoolers with Special Educational Needs. Sn E. Smirnova-Trybulska (Ed.) E-learning in Covid-19 Pandemic Time "E-Learning", vol. 13, Katowice-Cieszyn, 220–225 (eng).
- Gleeson, James P., Hsieh, Chang-ming & Cryer-Coupet, Qiana (2016). Social support, family competence, and informal kinship caregiver parenting stress: *The mediating and moderating effects of family resources. Children and Youth Services Review*. 67: 32–42 (eng).
- Majer, Michal & Pečinka, Hynek (2018). Hledání nejlepšího zájmu dítěte pohledem právním i sociálním. *RoLi - Rodinné listy*. Wolters Kluwer, 8, 14. (czech).
- Rodinne a komunitni centrum Chaloupka Ostrava <https://www.rcchaloupka.cz/> (czech).
- Jablíčko – centrum pro rodinu z.s. URL : <http://www.centrumjablicko.cz/> (czech).

EDUCATION AND SUPPORT FOR BIOLOGICAL FAMILIES WITH CHILDREN: MODERN EXPERIENCE OF THE CZECH REPUBLIC AND UKRAINE

Zhanna Petrochko, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor at the Department of Social Pedagogy and Social Work of the Human Institute of Borys Grinchenko Kyiv University, Kyiv, Ukraine, e-mail: z.petrochko@kubg.edu.ua

Olena Denysiuk, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Assistant Professor at the Department of Social Pedagogy and Social Work, Borys Grinchenko Kyiv University, Kyiv, Ukraine, e-mail: o.denysiuk@kubg.edu.ua

The scientific article emphasizes the importance of teaching and supporting biological families with children to ensure the well-being of the child and the family. A description of the best experiences and innovations of learning and parental capacity building in the Czech Republic and Ukraine is provided. Various

special training programs in the Czech Republic aimed at supporting vulnerable families with children are described, and the project activities of the family and community center in Ostrava are highlighted. It was found that the education of families with children, their support is aimed at strengthening family values and intergenerational relationships, strengthening parental role in society, promoting legal protection of the family, motherhood and equal opportunities for all, promoting a healthy lifestyle of each family member in a healthy environment, ensuring harmony between work and family life, supporting modern multicultural environment, encouraging participation in public events for families in the region and the whole the country. The essence and peculiarities of the introduction of the social service "School of Parental Competence" in Ukraine have been revealed. Emphasis is placed on the importance of using an interdisciplinary approach for this. The authors describe the purpose, tasks and features of the implementation of the social service "School of Parental Competence" as well as the main directions of its provision (training sessions for parents and creating a self-help group; therapeutic and developmental classes for children; individual consultations for parents). The stages of preparation of specialists for the implementation of such a service (educational, practical) are determined. The article uses materials developed within the project commissioned by the Ministry of Social Policy of Ukraine and financial support of the World Bank "Reforming Institutions of Institutional Care and Upbringing of Children in Ternopil Region", 2020-2021, as well as materials collected during the scientific and pedagogical internship in the Czech Republic in 2022 under the Erasmus + academic mobility program.

Key words: biological family, parental competence, social services, interdisciplinary interaction, training, social specialists.

Авторський внесок кожного з авторів: Петрочко Ж. В. – 50%, Денисюк О. М. – 50 %.

Стаття надійшла до редакції / Received 30.05.2022

Прийнята до друку / Accepted 15.06.2022

Унікальність тексту 95,5 % (Unicheck ID1012317910)

© Петрочко Жанна Василівна, Денисюк Олена Миколаївна, 2022

DOI : <https://doi.org/10.51706/2707-3076-2022-6-17>

УДК 364.4+314.15:325.1

Марина Геннадіївна Соляник

ORCID iD <https://orcid.org/0000-0001-7083-6872>

кандидат педагогічних наук, старший викладач

кафедри соціальної освіти та соціальної роботи

Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова

м. Київ, Україна

m.h.solyanyk@npu.edu.ua

АКТУАЛЬНИЙ ДИСКУРС ОРГАНІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

У науково-оглядовій статті проаналізовано стан та проблему внутрішньо переміщених сімей, описаний вітчизняний досвід роботи. На підставі аналізу даних діагностичних досліджень виокремлено основні потреби внутрішньо переміщених осіб. Приділено увагу аналізу спектру закладів і установ різного підпорядкування та власності, що здійснюють соціальну підтримку та надають допомогу внутрішньо переміщеним особам в Україні. На сьогодні в Україні надають допомогу та здійснюють підтримку даної категорії отримувачів послуг як на державному, так і не державному рівні, зокрема, велику роль у цьому відіграють волонтерські організації. Наголошено на